

Η διαφορετική ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στην πανδημία: οι Π.Ν.Π. χάριν του γενικού συμφέροντος

Νίκος Παπαχρήστος, Δ.Ν. – Δικηγόρος, Μέλος του ΔΣ της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ)

1. Εισαγωγικά

Η έκτακτη και απρόβλεπτη κατάσταση που προέκυψε λόγω του κινδύνου εξάπλωσης της πανδημίας από τον κορωνοϊό, δημιούργησε την ανάγκη θέσπισης από το κράτος προληπτικών μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας ως εννόμου αγαθού¹, δηλαδή για λόγους που άπτονται του *δημοσίου συμφέροντος*, σε διάφορους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και μεταξύ αυτών και στις εργασιακές σχέσεις.

Ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο αυτό έχει, ως γνωστόν, μία σειρά από συνταγματικές διατάξεις, όπως αυτές του άρθρου 22, της παραγράφου 1 του άρθρου 5, του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 και της παραγράφου 2 του άρθρου 106, της παραγράφου 1 του άρθρου 2, καθώς και της παραγράφου 1 του άρθρου 4, είναι φυσικό, εκτός από τις νέες ρυθμίσεις να *προκαλούν το ενδιαφέρον και οι δεδηλωμένοι δικαιολογητικοί λόγοι θέσπισής τους, καθώς ανάγονται ακριβώς στην ιδιαίτερη φύση των περιστάσεων και εισάγουν περιορισμούς στα σχετικά δικαιώματα*, οι οποίοι, επίσης ως γνωστόν, πρέπει να είναι σύμφωνοι με τις διατάξεις του άρθρου 25 Συντ.

2. Τα εργασιακά στις Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου

Σ' αυτό το τυπικό κανονιστικό πλαίσιο και με δεδομένο το έως τώρα σύνολο διατάξεων σε επίπεδο κοινού δικαίου, εκδόθηκαν οι παρακάτω Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου προκειμένου να *ρυθμιστεί νομικά η κατάσταση, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 44 παρ. 1 Συντ.*:

¹ Βλ. *Β. Τζέμος*, Η μέρα νύχτα. Η πανδημία, η ζωή ως το υπέρτατο αγαθό και οι δύο όψεις της αναλογικότητας, ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ 2020, σελ. 1επ. στο παρόν ειδικό τεύχος.

* Η από 10-2-2020 («Κατεπείγουσες ρυθμίσεις επίταξης ακινήτων για την αποφυγή διακινδύνευσης της δημόσιας τάξης και υγείας») με επίκληση, μεταξύ άλλων, των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 Συντ. (κυρώθηκε με τον Ν. 4681/2020).

* Η από 25-2-2020 («Κατεπείγοντα μέτρα αποφυγής και περιορισμού της διάδοσης κορωνοϊού») με επίκληση, μεταξύ άλλων, των ίδιων ως άνω συνταγματικών διατάξεων, που προβλέπει μέτρα συνιστάμενα «... (ε) στην προσωρινή απαγόρευση της λειτουργίας σχολικών μονάδων και πάσης φύσεως εκπαιδευτικών δομών, φορέων και ιδρυμάτων, δημοσίων και ιδιωτικών, κάθε τύπου και βαθμού, χώρων θρησκευτικής λατρείας, καθώς και στην προσωρινή απαγόρευση και αναστολή μετακινήσεων για οποιονδήποτε λόγο του εκπαιδευτικού και λοιπού προσωπικού και μαθητών, σπουδαστών, φοιτητών οποιωνδήποτε εκ των ανωτέρω σχολικών μονάδων, εκπαιδευτικών δομών, φορέων και ιδρυμάτων, (ζ) στην προσωρινή απαγόρευση της λειτουργίας θεάτρων, κινηματογράφων, χώρων αθλητικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, ιδιωτικών επιχειρήσεων, δημόσιων υπηρεσιών και οργανισμών, καθώς και γενικά χώρων συνάθροισης κοινού, (η) στην προσωρινή επιβολή μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας μέσω μεταφοράς εντός της επικράτειας», με ρητή μνεία ότι «κατά την επιβολή των μέτρων επιλέγεται από τα αρμόδια όργανα το ηπιότερο δυνατό για την εκπλήρωση του σκοπού του, υπό το πρίσμα της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας», καθώς και ότι «κάθε μία εκ των ανωτέρω αποφάσεων, εκτός από το επιβαλλόμενο μέτρο, πρέπει να αναφέρει ρητά τη συγκεκριμένη ανάγκη δημόσιας υγείας που επιβάλλει τη λήψη του και να ορίζει τη διάρκεια ισχύος του, τα όργανα επιβολής του, τυχόν χώρους και καταστήματα υλοποίησής της, τον τρόπο γνωστοποίησής της, καθώς και κάθε σχετική και αναγκαία λεπτομέρεια για την υλοποίησή της. Στις ίδιες αποφάσεις δύναται να ορίζεται και κάθε συναφής και αναγκαία πρόβλεψη και ρύθμιση για το σύνολο των θεμάτων διαχείρισης υποχρεώσεων των φορέων ή και φυσικών προσώπων που τίθενται, αντιστοίχως, σε καθεστώς προσωρινής απαγόρευσης λειτουργίας ή προσωρινού περιορισμού, όπως ρυθμίσεις για την αναστολή προθεσμιών υπόχρεων, για τυχόν μερική ή πλήρη αναστολή εργασιακών υποχρεώσεων, αναστολή υποχρεώσεων έναντι τρίτων και κάθε συναφές ζήτημα», προβλέπει τη για ορισμένο χρονικό διάστημα μετακίνηση ιατρικού, νοσηλευτικού και πάσης φύσεως βοηθητικού προσωπικού από νοσοκομεία, κέντρα υγείας ή υγειονομικούς φορείς μη πληττόμενων περιοχών σε πληττόμενες περιοχές με τον σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας,

καθώς και η για ορισμένο χρόνο πρόσληψη τέτοιου προσωπικού κατά παρέκκλιση κάθε ισχύουσας διάταξης (κυρώθηκε με το Ν. 4682/2020).

* Η από 2-3-2020 («Αναστολή της υποβολής αιτήσεων χορήγησης ασύλου»), που εκδόθηκε επικαλούμενη «εξαιρετικά επείγουσα και απρόβλεπτη ανάγκη αντιμετώπισης ασύμμετρης απειλής κατά της ασφάλειας της χώρας που υπερβαίνει τη δικαιολογητική βάση του διεθνούς και ενωσιακού δικαίου για τη διαδικασία παροχής ασύλου, σε συνδυασμό με την απόλυτη αντικειμενική αδυναμία εξέτασης σε εύλογο χρόνο των αιτήσεων παροχής ασύλου που θα προέκυπταν εξαιτίας της παράνομης μαζικής εισόδου στη χώρα» (κυρώθηκε με το Ν. 4681/2020).

* Η από 11-3-2020 («Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης των αρνητικών συνεπειών της εμφάνισης του κορωνοϊού COVID-19 και της ανάγκης περιορισμού της διάδοσής του»), προβλέπει «τη λήψη συναφών και αναγκαίων μέτρων για την οικονομία της Χώρας και την αγορά εργασίας», μεταξύ δε αυτών «έκτακτα και προσωρινά μέτρα στην αγορά εργασίας για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της διάδοσης του κορωνοϊού COVID-19 ως προς την οργάνωση του χρόνου και του τύπου εργασίας» (άρθρο 4). Συγκεκριμένα προβλέπεται η αναστολή της υποχρέωσης του εργοδότη να δηλώσει στο σύστημα ΕΡΓΑΝΗ κάθε αλλαγή ή τροποποίηση του ωραρίου ή της οργάνωσης του χρόνου εργασίας των εργαζομένων, καθώς και την υπερεργασία και τη νόμιμη, κατά την ισχύουσα νομοθεσία, υπερωριακή απασχόληση αλλά καθιερώνεται η υποχρέωσή του να δηλώσει τα ανωτέρω εντός του πρώτου δεκαημέρου του επόμενου μήνα από αυτόν στον οποίο παρασχέθηκε η εργασία. Περαιτέρω ως έκτακτο και προσωρινό μέτρο δίνεται η δυνατότητα στον εργοδότη να καθορίζει την εξ αποστάσεως παροχή εργασίας από τον εργαζόμενο. Επίσης θεσπίζεται δικαίωμα γονικής άδειας ειδικού σκοπού τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα, προβλέπεται δυνατότητα να καθορίζεται παρουσία ορισμένου αριθμού προσωπικού σε δημόσιες υπηρεσίες των οποίων η λειτουργία πρέπει να ανασταλεί ή να περιοριστεί, καθώς και παράταση διάρκειας συμβάσεων ορισμένου χρόνου στο δημόσιο τομέα και τους Ο.Τ.Α. (κυρώθηκε με το Ν. 4682/2020).

* Η από 14-3-2020 («Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης της ανάγκης περιορισμού της διασποράς του κορωνοϊού COVID-19»), θεσπίζει μεταξύ άλλων ειδικό μηχανισμό στήριξης των εργαζομένων με σχέση εξαρτημένης εργασίας σε επιχειρήσεις - εργοδότες, των οποίων η λειτουργία έχει προσωρινά απαγορευθεί λόγω

των έκτακτων μέτρων αντιμετώπισης του κορωνοϊού, συμπεριλαμβανομένων μέτρων οικονομικής στήριξης, αποζημίωσης ειδικού σκοπού, ασφαλιστικής κάλυψης, έκτακτων επιδομάτων και επιταγών κατάρτισης, εξαιρουμένων όσων εργάζονται εξ αποστάσεως, διατελούν σε πάσης φύσεως νόμιμη άδεια, εργάζονται ως προσωπικό ασφαλείας και όσων η σχέση εξαρτημένης εργασίας δεν αναστέλλεται λόγω της απαγόρευσης λειτουργίας των επιχειρήσεων. Περαιτέρω ορίζει ότι επιχειρήσεις - εργοδότες που έχουν εξαντλήσει τα νομίμως προβλεπόμενα ανώτατα όρια υπερωριακής απασχόλησης των εργαζομένων τους, δύνανται να τους απασχολήσουν υπερωριακά, όμως η εν λόγω υπερωριακή απασχόληση δεν μπορεί να υπερβαίνει τα ανώτατα ημερήσια όρια που προβλέπονται από τις σχετικές διατάξεις. Επίσης δίνεται η δυνατότητα έκτακτης και προσωρινής παρέκκλισης από την απαγόρευση λειτουργίας κατά τις Κυριακές και αργίες για επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο την παραγωγή, τη μεταφορά και τον εφοδιασμό τροφίμων, καυσίμων, φαρμάκων και παραϊατρικού υλικού προς καταστήματα - επιχειρήσεις πώλησης σχετικών ειδών, εφόσον, βέβαια, εξακολουθεί να υφίσταται άμεσος κίνδυνος εμφάνισης και διασποράς του κορωνοϊού, τηρουμένων σε κάθε περίπτωση των σχετικών προστατευτικών διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας για τα χρονικά όρια εργασίας των εργαζομένων (κυρώθηκε με το Ν. 4682/2020).

* Η από 20-3-2020 («Κατεπείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση των συνεπειών του κινδύνου διασποράς του κορωνοϊού COVID-19, τη στήριξη της κοινωνίας και της επιχειρηματικότητας και τη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της αγοράς και της δημόσιας διοίκησης») έχει ήδη κατατεθεί στη Βουλή προς κύρωση. Μεταξύ των ρυθμίσεων της εν λόγω Π.Ν.Π. περιλαμβάνεται η *δυνατότητα του εργοδότη με απόφασή του να ορίζει προσωπικό ασφαλούς λειτουργίας της επιχείρησης ως εξής: α) κάθε εργαζόμενος μπορεί να απασχολείται κατ' ελάχιστο δύο εβδομάδες με περίοδο αναφοράς τον μήνα, συνεχόμενα ή διακεκομμένα, β) ο ανωτέρω τρόπος οργάνωσης της εργασίας γίνεται ανά εβδομάδα και εντάσσεται σε αυτόν τουλάχιστον το 50% του προσωπικού της επιχείρησης, γ) εργοδότης που θα εφαρμόσει αυτόν τον τρόπο οργάνωσης της εργασίας υποχρεούται να διατηρήσει τον ίδιο αριθμό εργαζομένων που απασχολούνταν κατά την έναρξη εφαρμογής του. Επίσης στο τέλος κάθε μήνα ο εργοδότης υποχρεούται να δηλώνει την εφαρμογή του ανωτέρω τρόπου εργασίας σε ειδικό έντυπο στο σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ». Περαιτέρω ορίζεται ότι ο εργοδότης του οποίου η επιχειρηματική δραστηριότητα πλήττεται σημαντικά ή τελεί*

υπό απαγόρευση της επιχειρηματικής δραστηριότητάς του με βάση τις κείμενες κανονιστικές πράξεις, δύναται να μεταφέρει προσωπικό από επιχείρηση του ομίλου σε επιχείρηση του ιδίου ομίλου, κατόπιν σχετικής μεταξύ τους συμφωνίας, οι δε επιχειρήσεις του εν λόγω ομίλου υποχρεούνται να διατηρήσουν, συνολικά, τον ίδιο αριθμό εργαζομένων που απασχολούνταν πριν από τη μεταφορά.

Σύμφωνα με τις διατάξεις της συγκεκριμένης Π.Ν.Π. οι επιχειρήσεις - εργοδότες, που τελούν σε αναστολή της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας, κατόπιν εντολής δημόσιας αρχής, και για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα μέτρα αντιμετώπισης του κορωνοϊού, υποχρεούνται να μην προβούν σε μειώσεις προσωπικού με καταγγελία των συμβάσεων εργασίας, ενώ σε περίπτωση πραγματοποίησής τους, οι καταγγελίες αυτές είναι άκυρες. Επιχειρήσεις - εργοδότες του ιδιωτικού τομέα, που πλήττονται σημαντικά, λόγω των αρνητικών συνεπειών του φαινομένου του κορωνοϊού, δύναται να αναστέλλουν μέχρι ένα μήνα τις συμβάσεις εργασίας μέρους ή του συνόλου του προσωπικού τους, προκειμένου να προσαρμοστούν οι λειτουργικές ανάγκες τους στο δυσμενές περιβάλλον που δημιουργείται. Οι επιχειρήσεις-εργοδότες του ιδιωτικού τομέα που κάνουν χρήση της ανωτέρω ρύθμισης απαγορεύεται ρητά να προβούν σε καταγγελία των συμβάσεων εργασίας για το σύνολο του προσωπικού τους και, σε περίπτωση πραγματοποίησής της, αυτή είναι άκυρη. Όσοι κάνουν χρήση της ανωτέρω ρύθμισης υποχρεούνται μετά τη λήξη του χρόνου της αναστολής των συμβάσεων εργασίας του προσωπικού τους, να διατηρήσουν τον ίδιο αριθμό θέσεων εργασίας για χρονικό διάστημα ίσο με εκείνο της αναστολής. Οι δε εργαζόμενοι, των οποίων η σύμβαση εργασίας τελεί σε αναστολή, είτε λόγω απαγόρευσης της λειτουργίας της επιχείρησης με εντολή δημόσιας αρχής, είτε επειδή η επιχείρηση πλήττεται σημαντικά, είναι δικαιούχοι έκτακτης οικονομικής ενίσχυσης, ως αποζημίωσης ειδικού σκοπού, όπως β) Δικαιούχοι της έκτακτης οικονομικής ενίσχυσης, ως αποζημίωσης ειδικού σκοπού καλυπτόμενης από τον κρατικό προϋπολογισμό, είναι επίσης οι εργαζόμενοι των οποίων η σύμβαση εργασίας έχει λυθεί από 1ης Μαρτίου 2020 έως 20 Μαρτίου 2020, είτε με καταγγελία από τον εργοδότη είτε με οικειοθελή αποχώρηση από τους ίδιους.

* Τέλος, η από 30-3-2020 («Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις») επικαλείται στο προοίμιο της, μεταξύ άλλων, βεβαίως την παράγραφο 1 του άρθρου 44, πλην όμως τώρα σε συνδυασμό προς περισσότερες συνταγματικές διατάξεις, ήτοι τις παραγράφους 1 και

5 του άρθρου 5, το άρθρο 9Α, το άρθρο 16, την παράγραφο 3 του άρθρου 18, την παράγραφο 3 του άρθρου 21, τις παραγράφους 1 και 5 του άρθρου 22, την παράγραφο 1 του άρθρου 24, την παράγραφο 4 του άρθρου 25, την παράγραφο 4 του άρθρου 101, την παράγραφο 5 του άρθρου 102 και τις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 106 του Συντάγματος, αλλά και την εξαιρετικά επείγουσα και απρόβλεπτη ανάγκη λήψης περαιτέρω μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, προκειμένου να αμβλυνθούν οι συνέπειές της στην ελληνική οικονομία και αγορά εργασίας, να διασφαλισθεί η ομαλή λειτουργία της αγοράς για την προμήθεια ειδών πρώτης ανάγκης, να ενισχυθεί το Εθνικό Σύστημα Υγείας και να αντιμετωπισθούν περαιτέρω κατεπείγοντα ζητήματα που ανακύπτουν κατά το χρονικό διάστημα επέλευσης των συνεπειών της ανωτέρω πανδημίας και απαιτούν άμεση αντιμετώπιση, σε εναρμόνιση και προς τη συνταγματική υποχρέωση λήψης θετικών μέτρων για την προστασία των πολιτών.

3.Οι δικαιολογητικοί λόγοι των ρυθμίσεων: το γενικό συμφέρον

Σημειώνεται ότι η αναστολή των συμβάσεων εργασίας, για την οποία γίνεται λόγος στην από 20-3-2020 Π.Ν.Π., δεν εισάγει την κατά πλάσμα δικαίου ανυπαρξία των συγκεκριμένων εννόμων σχέσεων, οι οποίες εξακολουθούν να υφίστανται, αλλά αναστέλλει τη λειτουργία τους, υπό την έννοια ότι ο συμβατικός δεσμός δεν παράγει τα (συνήθη) έννομα αποτελέσματα, που μέχρι τώρα (υπό κανονικές συνθήκες) παρήγαγε ως πηγή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων με νομική αιτία τη σύμβαση εργασίας.

Περαιτέρω και η εξ αποστάσεως παροχή εργασίας (τηλεργασία), που προβλέπεται ως ευέλικτη μορφή απασχόλησης στην από 11-3-2020 Π.Ν.Π., δεν είναι καθαυτή μία εν όλω νέα ρύθμιση, αφού είχε αποτελέσει το αντικείμενο της από 16-7-2002 συμφωνίας των κοινωνικών εταίρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εν συνεχεία είχε ενσωματωθεί στη Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας 2006-2007 και με το άρθρο 5 ν. 3846/2010² υπήρξε και η σχετική νομοθετική ρύθμιση³.

² Στην Αιτιολογική Έκθεση επί του σχεδίου νόμου ο δηλωμένος στόχος των σχετικών ρυθμίσεων (που δεν αφορούσαν μόνο την τηλεργασία αλλά και άλλες άτυπες ή «ατυπικές» μορφές απασχόλησης) ήταν μεταξύ άλλων να συμβάλουν «αφ' ενός μεν στη διατήρηση των υφιστάμενων θέσεων εργασίας, αφ' ετέρου δε στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής Οικονομίας», σε μία διαμορφωμένη πραγματικότητα, στην οποία «η παραγόμενη από τις ευέλικτες σχέσεις ανασφάλεια αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες που απειλούν την κοινωνική μας συνοχή». Ειδικά επί του άρθρου 5 αναφέρονταν μεταξύ άλλων τα εξής: «Η τηλεργασία αν και δεν αποτελεί μια διαδεδομένη μορφή απασχόλησης στη χώρας μας, αναμένεται ότι θα επεκταθεί λόγω των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων

Ωστόσο υπό τις παρούσες έκτακτες και απρόβλεπτες περιστάσεις και επομένως όχι υπό κανονικές και συνήθεις συνθήκες, μια διευρυμένη δυνατότητα για παροχή τηλεργασίας με απόφαση του εργοδότη, όπως προβλέπεται, να μην προβάλλει καταρχάς ως αναγκαστική επιλογή εναλλακτικής απασχόλησης, συνιστά όμως και μία ευκαιρία εξοικείωσης με ορισμένες μορφές επικοινωνίας, η χρήση των οποίων αποτελεί εργασιακή εμπειρία αξιοποιήσιμη και στο μέλλον, μετά την πάροδο της δοκιμασίας της πανδημίας.

Ούτως ή άλλως η τηλεργασία κατέχει μία ιδιαίτερη θέση στο σύστημα των εργασιακών σχέσεων και έχει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα όχι μόνο για τον εργαζόμενο αλλά και για τον εργοδότη και για την ίδια την εργασιακή σχέση⁴.

Η ratio legis καθεμίας από τις Π.Ν.Π. καταγράφεται στο σώμα αυτής και δύναται, βέβαια, να τυγχάνει περαιτέρω εξειδίκευσης ενόψει της κατάθεσής της προς κύρωση στη Βουλή.

Είναι όμως σαφές ότι σε όλες προβάλλει -ευλόγως- ως συγκεκριμένο κριτήριο για τη λήψη των μέτρων το δημόσιο συμφέρον πρωτίστως υπό την εκδοχή της δημόσιας υγείας (5 Συντ.- Ερμηνευτική δήλωση, 18 παρ. 3 Συντ.), για την οποία μεριμνά το κράτος (21 παρ. 3 Συντ.), της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης, της

σε συνδυασμό με την ανάγκη τόσο των επιχειρήσεων για εκσυγχρονισμό της οργάνωσης της εργασίας όσο και των εργαζομένων για συμφιλίωση επαγγελματικού και κοινωνικού βίου».

³ «1. Ο εργοδότης όταν καταρτίζει σύμβαση εργασίας για τηλεργασία, υποχρεούται να παραδίδει γραπτώς στον εργαζόμενο, μέσα σε οκτώ (8) ημέρες, το σύνολο των πληροφοριών που αναφέρονται στην εκτέλεση της εργασίας και ειδικότερα ως προς την ιεραρχική σύνδεση με τους προϊσταμένους του στην επιχείρηση, τα λεπτομερή καθήκοντά του, τον τρόπο υπολογισμού της αμοιβής, τον τρόπο μέτρησης του χρόνου εργασίας, την αποκατάσταση του κόστους που προκαλείται από την παροχή της (τηλεπικοινωνίες, εξοπλισμός, βλάβες συσκευών κ.λπ.). Αν στη σύμβαση περιέχεται συμφωνία για τηλε-ετοιμότητα ορίζονται τα χρονικά της όρια και οι προθεσμίες ανταπόκρισης του μισθωτού. 2. Αν κανονική εργασία μετατρέπεται σε τηλεργασία, καθορίζεται στη συμφωνία αυτή μια περίοδος προσαρμογής τριών (3) μηνών, κατά την οποία οποιοδήποτε από τα μέρη, μετά από τήρηση προθεσμίας δεκαπέντε (15) ημερών, μπορεί να θέσει τέλος στην τηλεργασία και ο μισθωτός να επιστρέψει στην εργασία του σε αντίστοιχη θέση με αυτήν που κατείχε. 3. Ο εργοδότης αναλαμβάνει σε κάθε περίπτωση το κόστος που προκαλείται στον μισθωτό από τη μορφή αυτή εργασίας και ειδικότερα των τηλεπικοινωνιών. Παρέχει στον μισθωτό τεχνική υποστήριξη για την παροχή της εργασίας του και αναλαμβάνει να αποκαταστήσει τις δαπάνες επισκευής των συσκευών που χρησιμοποιούνται για την εκτέλεσή της ή να τις αντικαταστήσει σε περίπτωση βλάβης. Η υποχρέωση αυτή αφορά και στις συσκευές που ανήκουν στον μισθωτό, εκτός εάν στη σύμβαση ή στη σχέση εργασίας ορίζεται διαφορετικά. Στη σύμβαση ή στη σχέση εργασίας ορίζεται ο τρόπος χρηματικής αποκατάστασης εκ μέρους του εργοδότη της χρησιμοποίησης του οικιακού χώρου εργασίας του μισθωτού. Με συλλογικές συμβάσεις προσδιορίζονται επίσης ειδικότερα πλαίσια για τη ρύθμιση του ίδιου ζητήματος. 4. Ο εργοδότης, το αργότερο μέσα σε δύο (2) μήνες από την κατάρτιση της σύμβασης εργασίας, πληροφορεί γραπτώς τον τηλεεργαζόμενο για το πρόσωπο και για τα στοιχεία επικοινωνίας των εκπροσώπων του προσωπικού στην επιχείρηση».

⁴ Βλ. ενδεικτικά Δ. Ζερδελής, Εργατικό Δίκαιο, 2015, σ. 100 επ.

προστασίας του γενικού συμφέροντος και της προστασίας της εθνικής οικονομίας (106 Συντ.), καθώς και την ανάγκη εκπλήρωσης από όλους τους πολίτες του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης (25 παρ.4 Συντ.), στο πλαίσιο βέβαια της συμμετοχής καθενός στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας χωρίς να προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων (5 παρ. 1 Συντ.), με σεβασμό στο προστατευόμενο από το κράτος δικαίωμα στην εργασία και σε περιπτώσεις ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία (22 παρ. 1 και 4 Συντ.).

Έτσι, στην Αιτιολογική Έκθεση επί του σχεδίου νόμου για την κύρωση της από 11.3.2020 Π.Ν.Π. ως δικαιολογητικός λόγος των σχετικών ρυθμίσεων σημειώνεται η ανάγκη *«να διευκολυνθεί η πρόσβαση των εργαζομένων στην εργασία και να επιτευχθεί η καλύτερη προσαρμογή της επιχειρηματικής δραστηριότητας των εργοδοτών σε σχέση, αφενός με την οργάνωση του χρόνου εργασίας των εργαζομένων τους και αφετέρου με τον τόπο της παρασχεθείσας εργασίας»*.

Δικαιολογητική βάση μίας ολόκληρης κατηγορίας ρυθμίσεων αποτελεί το δημόσιο συμφέρον υπό την όψη της προστασίας της δημόσιας υγείας, η οποία κρίθηκε από το νομοθέτη ως έννομο αγαθό το οποίο χρήζει εν προκειμένω προστασίας μεγαλύτερης ή πάντως υπερέχουσας από αυτή των λοιπών και εν προκειμένω των εκ του Συντάγματος προστατευόμενων δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από τις ρυθμιζόμενες συμβάσεις εργασίας.

Οι αποφάσεις αυτές, όπως κάθε απόφαση και δη κανονιστικού χαρακτήρα, προϋποθέτουν και ταυτόχρονα απηχούν μία στάθμιση μεταξύ εννόμων αγαθών και σχέσεων, στην οποία προβαίνει η πολιτική εξουσία υπό την εκδοχή αρχικά της εκτελεστικής και εν συνεχεία της νομοθετικής λειτουργίας, είναι δε φυσικό να (πρέπει να) ενσωματώνουν στα κριτήρια λήψης τους και πάντως να έχουν υπόψη τα πορίσματα από τη μελέτη των επιπτώσεών τους, σύμφωνα με τους σχετικούς κανόνες για τα θέματα αυτά και βέβαια στο μέτρο κάθε φορά του δυνατού⁵.

⁵ Για τα οικονομικά αποτελέσματα των σχετικών ρυθμίσεων (δαπάνη, απώλεια και ενδεχόμενη αύξηση εσόδων, χρονική υστέρηση είσπραξης εσόδων κλπ.), βλ. Έκθεση Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους του άρθρου 75 παρ. 1 Συντ. και την Ειδική Έκθεση του άρθρου 75 παρ. 3 Συντ. επί του νομοσχεδίου για την κύρωση των από 1-2-2020 και 2-3-2020 Π.Ν.Π. και ιδίως επί του νομοσχεδίου για την κύρωση των από 25-2-2020, 11-3-2020 και 14-3-2020 Π.Ν.Π. και του νομοσχεδίου για την κύρωση της από 20-3-2020 Π.Ν.Π. Για τις επιπτώσεις των ρυθμίσεων, βλ. Έκθεση Αξιολόγησης Συνεπειών Ρυθμίσεων – Περιληπτική Αναφορά στο Περιεχόμενο των Αξιολογούμενων Ρυθμίσεων επί των ιδίων ως άνω νομοσχεδίων με αναφορά, ως είθισται, στην αναγκαιότητα, την καταλληλότητα, τις συνέπειες στην εθνική οικονομία, στην κοινωνία και στους πολίτες, τις συνέπειες στο φυσικό και πολιτιστικό

4. Θεωρητικές επισημάνσεις στην εποχή της ανασφάλειας

Ως γνωστόν, κάθε περιορισμός πρέπει αφενός μεν να επιτρέπεται από το Σύνταγμα να τίθεται στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας⁶, επομένως να τίθεται ο ηπιότερος δυνατός και να μην φθάνει μέχρι την πλήρη κατάργηση του δικαιώματος. Τόσο οι διατάξεις για την παροχή εξ αποστάσεως εργασίας όσο και οι διατάξεις για την αναστολή των εννόμων συνεπειών ορισμένης κατηγορίας εργασιακών σχέσεων προσωρινώς, ήτοι για χρονική διάρκεια προσδιορισμένη ρητά σε σχέση με μία ειδικώς περιγραφόμενη και συγκεκριμένη κατάσταση, συνιστούν αναστολή άσκησης υπό ορισμένη μορφή του δικαιώματος, όχι κατάργησή του.

Ωστόσο η εκ των πραγμάτων υφιστάμενη ασάφεια για τη χρονική έκταση εφαρμογής του μέτρου, μπορεί να προβληματίσει λόγω ακριβώς της αδυναμίας πρόβλεψης ως προς τη διατήρηση των διαφόρων κινδύνων για το μέλλον, ιδίως ως προς το μέγεθος της επακολουθούσας βλάβης επί των (εγχώριων, ευρωπαϊκών και διεθνών) οικονομικών/αναπτυξιακών μεγεθών και δεικτών. Αυτή είναι μία από τις αιτίες διασποράς κάποιας περαιτέρω ανασφάλειας για το νόημα που θα λάβουν στο μέλλον (και οι νομικές) οι έννοιες.

Εξάλλου οι αντικειμενικώς έκτακτες και απρόβλεπτες τρέχουσες συνθήκες, στο βαθμό στον οποίο πλήττουν έννομα αγαθά, τη δημόσια υγεία, την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας υπό την εκδοχή της οικονομικής ελευθερίας, της εργασίας, της οικογένειας, την ανθρώπινη ζωή, δηλαδή ποικίλες όψεις του ατόμου ως αυτοτελούς οντότητας αλλά και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, όπως προστατεύονται από το Σύνταγμα, το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις διεθνείς συμβάσεις και το νόμο, ευλόγως δημιουργούν μία σειρά από αντιδράσεις ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε ατομικότητας και κάθε συλλογικότητας, λαμβανομένου βέβαια υπόψη ότι στην παρούσα περίπτωση ο καθένας (ατομικότητα) σκέπτεται κατά κανόνα αλλά και ενεργεί λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση της προσωπικής

περιβάλλον, τις συνέπειες στη Δημόσια Διοίκηση και στην απονομή της Δικαιοσύνης, τη συνταγματική θεμελίωση των υπόψη ρυθμίσεων (στο δεύτερο εξ αυτών για τις εργασιακές σχέσεις γίνεται αναφορά στο άρθρο 21 παρ. 3 και στο τρίτο μνεία στην ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 5 σε συνδυασμό με την παρ. 4 του ίδιου άρθρου και στο άρθρο 21 παρ. 3 για τις λοιπές διατάξεις), την τήρηση των νομοτεχνικών κανόνων και τυχόν κοινωνική συμμετοχή-διαβούλευση στην κατάρτιση των διατάξεων.

⁶ Βλ. ενδεικτικά Β. Τζέμος, Η ώριμη αναλογικότητα, ΔιΔικ2019, σ. 200επ.

συμπεριφοράς έναντι κάθε άλλου (ετερότητα και συλλογικότητα). Αυτό καθιστά αφενός μεν εντονότερη αφετέρου δε δυνητικά πιο συνεκτική τη σχέση του ατομικού με το συλλογικό, αποτελεί όμως και αιτία και αφορμή συγκρούσεων.

Τα μέτρα πρόληψης της διασποράς του ιού ως κανόνες που ρυθμίζουν μία πραγματική κατάσταση, δημιουργούν, όπως είναι φυσικό, μία άλλη, νέα νομική και πραγματική κατάσταση, η οποία ευλόγως επιδρά -επίσης νομικά και πραγματολογικά- όχι μόνο στην προηγούμενη κατάσταση αλλά και στη στάση μας γι' αυτήν δημιουργώντας νέα ζητούμενα μέσα στα νέα δεδομένα.

Έτσι μεταβάλλονται ή πάντως επαναξιολογούνται οι αντιλήψεις του καθενός για την πορεία της οικονομίας, της κοινωνίας, της ζωής και των προσωπικών και επαγγελματικών σχέσεων και καταστάσεων. Εν προκειμένω, μάλιστα, τίθενται σε δοκιμασία οι θεωρητικές και νομολογιακές, δηλαδή οι εκ των πραγμάτων υφιστάμενες νομικές παραδοχές για μία σειρά από ζητήματα, που περιλαμβάνουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, μεταξύ δε αυτών και όσα προστατεύουν την οικονομική ελευθερία, την εργασία και τους εργαζόμενους.

Το πεδίο των εργασιακών σχέσεων, που έχει προφανή διασύνδεση με την οικονομία, είναι κατεξοχήν πρόσφορο σε ρυθμίσεις που εμπεριέχουν έννοιες πέραν της απασχόλησης ή του βιοπορισμού, όπως είναι η ασφάλεια και σταθερότητα που συνυπάρχουν με τις αντίθετές τους, δηλαδή την αβεβαιότητα και τη ρευστότητα.

Η ανάγκη για πρόληψη της διασποράς του κορωνοϊού με λήψη μέτρων που να εγγυώνται και να επιβάλουν βιοτική ασφάλεια και σταθερότητα, επειδή εξ ορισμού εισάγουν περιορισμούς σε μία σειρά από θεμελιώδη δικαιώματα, δημιουργούν ενίοτε προβληματισμούς αν όχι ευθέως για την αναγκαιότητα της έκτασής τους πάντως για τη συσχέτισή τους με το μέλλον, προβάλλοντας έτσι την προσδοκία έλευσης της επόμενης μέρας το συντομότερο δυνατόν.

Από την άλλη μεριά η έτσι ρευστή κατάσταση, που δεν μπορούσε να προβλεφθεί, διακόπτει τη ροή μίας «προηγούμενης» πραγματικότητας και επιβάλλει τη θέασή της από την οπτική γωνία του παρόντος και υπό την εκδοχή του μέλλοντος. Είναι επομένως φυσικό και εύλογο σε μία τέτοια συνθήκη ρευστότητας να εντείνεται η αβεβαιότητα για το μέλλον των εργασιακών σχέσεων στο πλαίσιο του προβληματισμού για το μέλλον της οικονομίας και της ανάπτυξης.

Ο προβληματισμός αυτός υπάρχει δυσκολία να εξωτερικευτεί, την ώρα που προέχει η με κάθε πρόσφορο μέσο αποτελεσματική προστασία της δημόσιας υγείας μέσω της προστασίας της ατομικής υγείας, ώστε να διασφαλιστεί η συνέχεια της επιβίωσης. Προβάλλει επομένως εκ των προτέρων ενοχοποιημένη η όποια σκέψη για το μέλλον σε οποιοδήποτε άλλο πεδίο εκτός αυτού της υγείας και της ζωής, πέραν δηλαδή της μέριμνας γι' αυτό εντός του καθημερινού παρόντος. Φαίνεται καλύτερο ενίοτε οι όποιες αμφιβολίες να μην εκφράζονται, για να μην διασπείρονται και σκιάσουν τη μέριμνα για το μείζον, που είναι πράγματι η διαφύλαξη της δημόσιας υγείας σε αλληλεπίδραση με την διαφύλαξη της ατομικής υγείας.

Η δυσκολία υπαγωγής της παρούσας κατάστασης στις υφιστάμενες προβλέψεις της έννομης τάξης δεν είναι, βέβαια, πρακτικής φύσεως (νομοτεχνική κατάστρωση και τυπική νομική μορφοποίηση). Δυσχερής μοιάζει κυρίως η θεωρητική προσέγγιση ενός υποστατού πλέον και ενίοτε ξενίζοντος νομικού πλαισίου ενόψει της πρακτικής εφαρμογής των ληφθέντων μέτρων, τα οποία είναι μεν προσωρινά αλλά τροποποιούν και αναμορφώνουν ένα προϋφιστάμενο νομοθετικό καθεστώς, αρχίζουν και παράγουν στην πράξη τις συνέπειές τους. Έτσι, μαζί με τον κανόνα δικαίου στην πράξη δοκιμάζεται, όπως είναι φυσικό, και η αντίστοιχη βιοτική σχέση που αυτός ρυθμίζει. Ήδη έγινε λόγος για «ερμηνεία ανάγκης υφιστάμενων προβλέψεων της έννομης τάξης»⁷.

Πράγματι και οι θεσπιζόμενες διατάξεις της τρέχουσας περιόδου εισάγονται και υπάρχουν μέσα σε ένα σύστημα προστατευτικών διατάξεων ιδίως αυτών του Συντάγματος (και βεβαίως των κανόνων του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΕΣΔΑ). Εντός του συστήματος αυτού, λοιπόν, προβάλλει ως αναγκαία όχι η επιμέρους αξιολόγηση, στάθμιση και πρόκριση της προστασίας του ενός ή του άλλου δικαιώματος, αλλά η *προσπάθεια*, και σε θεωρητικό επίπεδο, με την κατάλληλη νομική μεθοδολογία να εξασφαλίζεται η *κατά περίπτωση ανάπτυξη στο μέγιστο της προστατευτικής δύναμης εκάστης διάταξης για το αντίστοιχο έννομο αγαθό. Δηλαδή οι συνταγματικοί κανόνες να αναπτύσσουν τη μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα. Κι αυτό χάριν της ενότητας και της ανάγκης πρακτικής εναρμόνισης, που είναι το μεθοδολογικώς ευκταίο για την ερμηνεία: η διατύπωση ενοποιητικών επιχειρημάτων.*

⁷ Βλ. *Εν. Βενιζέλος*, Πανδημία, Θεμελιώδη Δικαιώματα και Δημοκρατία, <https://evenizelos.gr/mme/articlesinthepress/435-articles2020/6218-ev-venizelos-pandimia-themelioidi-dikaiomata-kai-dimokratia.html>.

Αυτή είναι μία άποψη περί της μεθόδου. Γιατί ίδια δεν μπορεί να είναι ποτέ η προστασία. Θα είναι για το καθένα έννομο αγαθό η μεγαλύτερη δυνατή, ώστε να μην διαταράσσεται η ενότητα του Συντάγματος. Επιπλέον δε και επικουρικός, με διηθητικό στοιχείο την αρχή της αναλογικότητας. Κάθε ερμηνευτική πρόταση είναι το ορισμένο καταληκτικό αποτέλεσμα μίας ερμηνευτικής διεργασίας και επεξεργασίας, που συνιστά αξιολόγηση. Είτε υποστηριχθεί ότι η διεργασία αυτή διεξάγεται με στάθμιση των προστατευόμενων εννόμων αγαθών και καταλήγει στην πρόκριση του ενός έναντι του άλλου είτε υποστηριχθεί ότι διεξάγεται με σκοπό το κάθε έννομο αγαθό να περιβάλλεται με τη μέγιστη δυνατή για την περίπτωση προστασία, δεν είναι βέβαιο πως ότι οι ανωτέρω προσεγγίσεις ταυτίζονται.

Άλλωστε η αδήριτη ανάγκη πρακτικών ρυθμίσεων υποτάσσεται πάντοτε στις θεωρητικές κατασκευές. Οι όροι «υποταγή» και «κατασκευή» δεν έχουν μόνο αρνητικό αλλά και θετικό περιεχόμενο. Αλλά και οι όροι «στάθμιση» και «πρόκριση» ενέχουν μεν ένα πιο έντονο «προτιμησιακό» στοιχείο, φαινομενικά διάφορο από αυτό που υποδηλώνει μία ούτως ειπείν «ίσων αποστάσεων» διεργασία, που αποπνέει η προσπάθεια να εξασφαλιστεί ερμηνευτικά η ανάπτυξη της μέγιστης δυνατής συνταγματικής προστασίας κάθε εννόμου αγαθού, όμως τελικά μία λύση «προκρίνεται» έναντι μίας άλλης από τις τυχόν προτεινόμενες. Και αναγκαστικά η προστασία του ενός εννόμου αγαθού μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να υπολείπεται της προστασίας του άλλου.

5.Επιλεγόμενα

Η ποικίλη -οικονομική πρωτίστως- εκμετάλλευση της συγκυρίας και αυτής της κρίσης, παρότι (και επειδή) σε αυτήν διακυβεύεται -και δη γενικευμένα- η ανθρώπινη υγεία και η ανθρώπινη ζωή, μπορεί και τώρα να υπάρξει, καθώς η ενδιάθετη βούληση των κατ' επάγγελμα μονίμως ή ευκαιριακώς ασχολουμένων με τη συγκεκριμένη δραστηριότητα δεν είναι δυνατό να αποφευχθεί σε τέτοιας φύσεως έκτακτες περιστάσεις ρευστότητας, κινδύνου και ανασφάλειας. Άλλωστε η κερδοσκοπία μπορεί να βρίσκει πάντοτε πρόσφορο έδαφος υπό την προϋπόθεση το πεδίο να είναι ή να καθίσταται πρόσφορο. Δυνατότητες ελέγχου για την εξασφάλιση της τήρησης και την αποφυγή καταστρατήγησης και παραβίασης των νέων ρυθμίσεων για τις εργασιακές σχέσεις υπό τις παρούσες συνθήκες ασφαλώς και υφίστανται. Εφόσον υπάρχει βούληση για πραγματική άσκηση των σχετικών

αρμοδιοτήτων από τα εντεταλμένα προς τούτο όργανα, μπορούν να επιβληθούν και κυρώσεις.

Αλλά κατά πόσο οι νομοθετικές διατάξεις, που τέθηκαν ρητά ως προσωρινές και για να αντιμετωπίσουν μία απρόβλεπτη και έκτακτη κατάσταση, μπορεί στο μέλλον να παραμείνουν σε ισχύ προς ρύθμιση μίας επόμενης φάσης προς την κανονικότητα, δεν μπορεί να προβλεφθεί. Προς το παρόν ίσως θα ήταν πολλαπλώς ωφέλιμη η *πίστη* ότι ο δεδηλωμένος νομοθετικός σκοπός είναι και ο πραγματικός. Η εμπιστοσύνη δεν πρέπει να συγχέεται με τον εφησυχασμό και η δυσπιστία δεν πρέπει να συγχέεται με τη διανοητική κινητικότητα. Αρκεί να ανευρίσκεται και να επιτυγχάνεται μία εξισορρόπηση, ώστε να μην χάνεται η διάθεση της κριτικής ανάγνωσης των πραγμάτων - ή έστω η επίγνωση ότι καταβάλλεται προς αυτή την κατεύθυνση.